УДК 37.017:17-053.6][379.81:796](045)

https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-613-623

Маслюк Руслан Вадимович кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики спорту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, 20300, тел.: (04744) 3-53-08, https://orcid.org/ 0000-0002-7954-577X

Пензай Сергій Анатолійович кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри теорії та методики спорту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, 20300, тел.: (04744) 3-53-08, https://orcid.org/ 0000-0003-3396-6728

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО СПРЯМУВАННЯ

Анотація. В статті висвітлено особливості формування вольових якостей учнів у позашкільних закладах фізкультурно-спортивного спрямування.

Проаналізовано підходи науковців до трактування сутності понять «воля», «вольові якості», «морально-вольові якості» та їх значення у здійсненні життєдіяльності. Узагальнено погляди науковців щодо переліку основних вольових якостей (цілеспрямованість, ініціативність, рішучість, наполегливість, самостійність, мужність, рішучість, дисциплінованість, завзятість, наполегливість, витримка), особливості їх прояву.

Метою статті є дослідження особливостей формування вольових якостей учнів у позашкільних закладах спортивного спрямування.

Доводиться необхідність використання потенціалу позашкільних закладах фізкультурно-спортивного спрямування щодо формування вольових якостей особистості. Наголошується на особливостях підліткового віку, що сприяють формуванню вольових якостей.

Зроблено висновки про те, що розвиток фізичної культури та спорту, заняття у позашкільних закладах фізично-спортивного спрямування має значні потенційні можливості щодо формування вольових якостей: необхідно забезпечити вдосконалення організації занять та їх моральної спрямованості; організовувати спортивну діяльність з урахуванням індивідуально-вікових, психофізіологічних особливостей, потреб, можливостей, особистісних запитів юних спортсменів, їх досвіду та рівня підготовки; прогнозувати та здійснювати подальший розвиток вольових якостей, що стимулюватиме

досягнення результатів не лише у спортивній, фізкультурно-оздоровчій діяльності але й можливість повноцінно реалізуватися у суспільстві.

Подальших досліджень потребує проблема моніторингу стану формування вольових якостей учнів у позашкільних закладах спортивного спрямування.

Ключові слова: воля, вольові якості, морально-вольові якості, підлітковий вік, позашкільні заклади спортивного спрямування.

Masliuk Ruslan Vadymovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Sport Theory and Methodology, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, Sadova St., 28, Uman, 20300, tel.: (04744) 3-53-08, https://orcid.org/0000-0002-7954-577X

Penzai Serhii Anatoliiovych Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Sports, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, Sadova St., 28, Uman, 20300, tel.: (04744) 3-53-08, https://orcid.org/0000-0003-3396-6728

TO THE PROBLEM OF FORMING THE VOCATIONAL QUALITIES OF STUDENTS IN EXTRA-SCHOOL INSTITUTIONS OF PHYSICAL AND SPORTS INSTRUCTION

Abstract. The article highlights the peculiarities of forming pupils' volitional qualities in out-of-school physical culture and sports institutions.

The approaches of scientists to the interpretation of the essence of the concepts of "will", "volitional qualities", "moral and volitional qualities" and their importance in the implementation of life are analyzed. The author summarizes the views of scholars on the list of basic volitional qualities (purposefulness, initiative, determination, perseverance, independence, courage, determination, discipline, perseverance, perseverance, endurance) and the peculiarities of their manifestation.

The purpose of the article is to study the peculiarities of forming pupils' volitional qualities in out-of-school sports institutions.

The necessity of using the potential of extracurricular sports institutions for the formation of volitional qualities of a personality is proved. The features of adolescence that contribute to the formation of volitional qualities are emphasized.

It is concluded that the development of physical culture and sports, classes in extracurricular physical education and sports institutions has significant potential for the formation of volitional qualities: it is necessary to ensure the improvement of the organization of classes and their moral orientation; to organize sports activities taking into account individual-age, psychophysiological characteristics, needs,

capabilities, personal requests of young athletes, their experience and level of training; to predict and implement further development of volitional qualities that will stimulate the achievement of results not only in sports, physical culture and recreation activities but also the opportunity to be fully realized in society.

The problem of monitoring the state of formation of students' volitional qualities in extracurricular sports institutions requires further research.

Keywords: will, volitional qualities, moral and volitional qualities, adolescence, extracurricular sports institutions.

Постановка проблеми. Актуальність і значущість формування учнівської особистості зумовлена ускладненням змістової сутності освітнього процесу, складною соціальною ситуацією, що негативно впливає на виховання учнів, появу якісно нових вимог з боку суспільства до особистості, розмитість і девальвацію системи традиційних цінностей, «падіння» моральності. Поняття «моральний», «моральність» використовують, коли мова йде про конкретний вчинок, практичну сторону стосунків. Та, власне, «моральність не є низкою правил, – стверджував П. Юркевич, а є життям і до того ж цілком нормальним» [1, с. 143].

Відповідно, зростає потреба в удосконаленні здібностей та особистісних якостей учнів; формуванні у них здатності до дій та вчинків на основі свідомих спонукань, як вищих моральних регуляторів поведінки людини, що традиційно співвідносяться з вольовими процесами.

Систематичні заняття спортом, фізичною культурою у спортивних гуртках, секціях, закладах позашкільної освіти фізкультурно-спортивного спрямування мають неабиякий вплив на формування вольових якостей учнівської особистості. Отже, проблема використання потенціалу позашкільних закладів спортивного спрямування у справі формування учнівської особистості є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність понять «воля», «морально-вольові якості», «вольові якості», наукові засади формування вольових якостей учнів досліджували Г. Ващенко, В. Масол, Р. Павелків, М. Тимчик, В. Сухомлинський та ін. [2; 3; 4; 5; 6].

Особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури, тренерів до виховання, розвитку морально-вольових якостей учнів закладів загальної середньої освіти, дитячо-юнацьких спортивних шкіл досліджували Ю. Дубовик, А. Лайчук, В. Масол та ін. [8; 9].

Як наголошує В. Сухомлинський, «людина – це воля людська, воля до перемоги над труднощами і складними, часом драматичними ситуаціями», потрібно «виховувати в собі вольову спрямованість, стійкість і витримку, та вміння не піддаватися відчаю і зневіри, бути господарем своїх спокус, пристрастей, бажань, настроїв...» [6, с. 153].

У наукових розвідках Ю. Дубовик морально-вольові якості визначено як «стійкі характеристики людини, що забезпечують її здатність керувати своєю поведінкою та діяльністю в усіх ситуаціях на основі дотримання моральних норм, з подоланням, за необхідності, наявних внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху досягнення поставленої мети» [8, с. 2]. Вчена акцентує увагу на потребі формування таких морально-вольових якостей: дисциплінованість, цілеспрямованість, ініціативність, сміливість, наполегливість, витримка, організованість, енергійність [8].

Формування морально-вольових якостей студентів у закладах вищої освіти засобами фізичного виховання досліджували науковці С. Сова, В. Михайленко, В. Добровольський та ін. [10].

Дослідницею В. Масол здійснено ґрунтовне вивчення вікових особливостей старшокласників у процесі занять фізичною культурою; наголошується, що даний вік є сприятливим щодо виховання рішучості.

Однак, незважаючи на значну кількість робіт, що характеризують означену проблематику, уваги потребують особливості формування вольових якостей учнів у позашкільних закладах фізкультурно-спортивного спрямування.

Мета статті – дослідження особливостей формування вольових якостей учнів у позашкільних закладах спортивного спрямування.

Виклад основного матеріалу. У процесі власної життєдіяльності, людині доводиться долати різноманітні перешкоди. Одні з таких перешкод пов’язані з умовами життя (об’єктивні перешкоди – протидія інших людей, природні перешкоди); інші (суб’єктивні) – з власними недоліками – це небажання робити те, що потрібно, лінь, пасивність, звичка діяти необдумано, поганий настрій, відчуття страху, почуття хворобливого самолюбства та ін. Щоб досягти поставленої мети, особистість має мобілізувати власні розумові та фізичні сили на подолання перешкод, тобто, проявити вольові якості.

У психологічному словнику-довіднику «воля» проявляється у вольовому зусиллі, в тому, щоб спрямувати свою активність у визначений напрям чи загальмувати активність, коли цього вимагають обставини, мета. Воля виконує в життєдіяльності людини ряд функцій: «свідома мобілізація психологічних і фізичних можливостей на подолання труднощів і перешкод при виконанні цілеспрямованих дій і вчинків; стабілізація поведінки людини, що проявляється у досягненні важливих цілей, але яких важко досягти; організація активності особистості» [11, с. 52–53].

За визначенням Р. Павелківа, вольові якості – це відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації психічні утворення, що засвідчують досягнутий особистістю рівень свідомої саморегуляції поведінки, її влади над собою [4, с. 332].

Поділяємо точку зору В. Сухомлинського про те, що «життя дитини, її інтелектуальний розвиток, мислення … воля – великою мірою залежить від «гри» її фізичних сил. Слаба, квола, нездорова, схильна до хвороб дитина на уроці швидко втомлюється, згасають її очі, стають млявими рухи» [6, с. 193]. Таким чином, вчений акцентує увагу на необхідності використання потенціалу фізичного виховання у справі морального, духовного розвитку учнів.

Водночас, як зазначають автори програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей «критичний стан здоров'я дітей і молоді України, актуалізує проблему формування здорового способу життя учнівської молоді, піднімаючи до рівня національної безпеки країни [12, с. 6].

У наукових розвідках О. Литовченко проаналізовано вплив соціально-виховного середовища на свідомість і поведінку особистості з метою формування у неї певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб [13]. Дослідниця наголошує, що в умовах сучасного розвитку українського суспільства сім'я та школа повністю не задовольняють всі нагальні потреби підлітків у розвитку, хоча вони є важливими ланками в соціальному становленні особистості [13, с. 2].

Зазвичай, спорт розглядається як вид діяльності, що забезпечує лише фізичний розвиток особистості. На наш погляд, заняття спортом стимулює розвиток особистості учня загалом. Такий розвивальний ефект безпосередньо пов'язаний з високим рівнем фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я як мети системи фізичного виховання в закладах освіти.

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт зазначено, що заклад фізичної культури і спорту – юридична особа, що забезпечує розвиток фізичної культури і спорту шляхом надання фізкультурно-спортивних послуг. Закладами фізичної культури і спорту є: спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, заклади спеціалізованої освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання, школи вищої спортивної майстерності, центри олімпійської підготовки, центри студентського спорту закладів вищої освіти, фізкультурно-оздоровчі заклади, центри фізичного здоров'я населення, центри фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю та ін. [14].

Дитячо-юнацька спортивна школа (далі – спортивна школа) є позашкільним навчальним закладом спортивного профілю – закладом фізичної культури і спорту, який забезпечує розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту, визнаному в Україні, створює необхідні умови для гармонійного виховання, фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, змістовного відпочинку і дозвілля дітей та молоді, самореалізації, набуття навичок здорового способу життя. Спортивна школа у своїй структурі має відділення з певних видів спорту, інші підрозділи, що передбачені її статутом та відповідають меті діяльності спортивної школи [15].

У Законі України «Про систему громадського здоров'я» (2022) наголошується на необхідності розвитку матеріально-технічної бази масового спорту, створення умов для заняття фізичною культурою і туризмом [16, с. 42]. Вагому роль у вирішенні даної проблеми належить позашкільним закладам спортивного спрямування.

Науковці А. Бондар та М. Томанек сходяться на думці, що «…дитячо-юнацький спорт відіграє особливу роль у житті суспільства та окремої дитини; фізкультурно-спортивна або спортивна діяльність забезпечує розвиток фізичних здібностей вихованців (учнів і слухачів), створює необхідні умови для повноцінного оздоровлення, загартування, змістовного відпочинку і дозвілля, занять фізичною культурою і спортом, підготовки спортивного резерву для збірних команд України, набуття навичок здорового способу життя» [17, с. 63].

Аналіз психологічних та педагогічних досліджень свідчить, що саме підлітковий вік є сприятливим для розуміння власних психічних якостей і рис, моральної самооцінки, самовиховання, самовираження, самоствердження що має здатність ставити цілі, приймати усвідомлені етичні рішення і втілювати їх у життя, незважаючи на труднощі, що зустрічаються.

Характерним для підліткового віку є зростання потреби в спілкуванні, вираженні емоцій у колі ровесників, що зумовлює посилення чинників міжособистісного впливу на розвиток особистісних якостей. Як правило, найбільшої інтенсивності міжособистісні взаємини старших підлітків набувають у позаурочний час, тому, привертає увагу проблема цілеспрямованого формування їх особистісних якостей у позакласній та позашкільній діяльності.

У цей період референтна група для кожного підлітка складається лише з однолітків. У такому колі вони засвоюють певні соціальні ролі, вчаться завойовувати авторитет, реалізовувати себе як особистість, розвивати комунікативні якості. Тому, громадська думка, що складається завдяки впливу засобів масової інформації, а також, вплив батьків, намагання дорослих нав'язати свій життєвий досвід чи власні погляди на ставлення до здоров'я часто залишаються марними. Набагато ефективнішим є вплив ровесників, групи, яка оточує учнів та педагогів-тренерів.

Особливу увагу формуванню особистості у підлітковому віці приділяв В. Сухомлинський, адже, саме даний часовий проміжок у житті людини завжди є критичною межею фізичного й соціального перетворення дитини на «юного дорослого» [3]. Як наголошував вчений, підлітковий вік – це друге народження особистості, адже спочатку – народжується жива істота, а потім – громадянин, активна, мисляча, діюча особистість, яка бачить не лише оточуючий світ, але й саму себе [7, с. 393].

Період з дванадцяти до шістнадцяти років Г. Ващенко характеризує для особистості як критичний або перехідний. Змінюються інтереси дітей, з'являється потяг до чогось нового, невідомого, своє «я» виходить на перше місце, з'являються негативні риси поведінки, що свідчить про проблеми у вихованні дітей цього віку. Педагог пропонує «залучати дітей в цей період до гуртків за інтересами, до молодіжних організацій, спортивних секцій» [2, с. 34].

Аналіз праць науковців свідчить, що до основних вольових якостей належать цілеспрямованість, ініціативність, рішучість, наполегливість, самостійність, мужність, рішучість, дисциплінованість, завзятість, наполегливість, витримка. Проблематика волі та вольових якостей у педагогіці розглядається, насамперед, в аспекті їх розвитку, формування, удосконалення.

Виховання вольової, характерної людини Г. Ващенко тісно пов'язує з виокремленням головної риси вольової людини – принциповості і уміння ставити певну мету і досягати її.

Цілеспрямованість визначаємо як вміння особистості підпорядковувати власні дії поставленим цілям.

Автори програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей (2018) стверджують, що така вольова якість як ініціативність виявляється в стійкому прагненні особистості до творчості, самостійності, ініціації, генерації ідей, також у діяльнісній активності на досягнення певної мети, вміннях визначати перед собою нові задачі та втілювати їх без додаткових спонукань, знаходити нові, нешаблонні рішення і засоби їх здійснення [12, с. 15].

Науковці В. Масол та М. Тимчик трактують рішучість як вольову якість особистості, усвідомлене «хотіння», що полягає в невідкладності реалізації поставленої мети та способів її досягнення [3, с. 106].

Досліджуючи теоретичні аспекти виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою В. Масол та М. Тимчик зазначають, що «…рішучість як важлива вольова якість особистості має свою специфіку, яка залежить від урахування вікових особливостей учнівської молоді». Дослідниками доведено, що «характерними для підлітків є такі вікові закономірності як: формуються пізнавальні інтереси, моральні ідеали, самосвідомість та уміння будувати життєві плани; відбувається перебудова уже раніше сформованих психологічних структур, що є передумовою саморозвитку старшокласників та інші». Також науковці наголошують, що ефективним засобом виховання вольових якостей є використання фізичних вправ, фізкультурно-оздоровчої діяльності та ін. [5, с. 267].

Заняття спортом, фізичною культурою, визначають розвиток тих чи інших вольових якостей учнів, спортсменів, що залежить від специфічних вимог певного виду спорту. Для одних видів спорту – найголовнішими є наполегливість та впертість, для інших – сміливість і рішучість, або витримка

і самовладання та ін. Особливу роль науковці відводять цілеспрямованості – якості, що поєднує всі інші вольові властивості в єдину систему та зумовлена системою життєвих цілей і мотивів людини.

Таким чином, кожна вольова якість має свою психофізіологічну структуру, яка в одних компонентах може співпадати у різних якостей, а в інших – розходитися. Як зазначає А. Лайчук, учні ДЮСШ, у яких спостерігається висока ступінь стриманості, можуть і не мати високий ступінь рішучості, оскільки дві типологічних ознаки з чотирьох у них протилежні тим, які обумовлюють високу ступінь рішучості. Навіть сила нервової системи, яка деякими дослідниками не зовсім правомірно розглядається як синонім «сили волі», не пов'язана з рішучістю, що проявляється у звичайній безпечній ситуації [9, с. 114].

Тренери-викладачі, педагоги та інші фахівці, які залучені до навчально-тренувальної та спортивної роботи у позашкільних закладах, зобов'язані: здійснювати контроль та сприяти особистим прикладом дотриманню вихованцями норм морально-етичної поведінки.

Безперечно, що загальний клімат тренувального заняття насамперед, створюється зусиллями тренерів, що має передбачати індивідуальний темп, термінів досягнення спортивних здобутків, реальних і прогресивних цілей, рівня майстерності, власне, сприяє побудові індивідуальної траєкторії становлення та розвитку юних спортсменів.

Різноманіття засобів, форм та методів спортивної діяльності сприяє розвитку прагнення до вдосконалення.

Необхідно позитивно оцінювати досягнення спортсменів, навіть, якщо вони незначні;

– постійно спілкуватися з учнями, надавати поради, консультації по тренуванню, організації життєдіяльності, харчуванню та ін.;

– поважати своїх підопічних, ставитися до всіх однаково, успіхи та невдачі мають стимулювати спортсменів до нових досягнень у спорті;

– переконувати спортсменів, що успіхи – результат їх здібностей та вольових якостей;

– тренувати не лише заради перемоги, але для прогресу фізичних якостей і техніки;

– заохочувати спортсменів, обговорювати з ними та батьками специфіку занять, участь в тренуваннях, забезпечувати злагоджену взаємодію ланки «сім'я – тренер – учень».

Висновки. На нашу думку, розвиток фізичної культури та спорту, заняття у позашкільних закладах фізично-спортивного спрямування має значні потенційні можливості щодо формування вольових якостей:

– необхідно забезпечити вдосконалення організації занять та їх моральної

спрямованості;

– організовувати спортивну діяльність з урахуванням індивідуально-вікових, психофізіологічних особливостей, потреб, можливостей, особистісних запитів юних спортсменів, їх досвіду та рівня підготовки;

– прогнозувати та здійснювати подальший розвиток вольових якостей, що стимулюватиме досягнення результатів не лише у спорті, але й можливість повноцінно реалізуватися у соціумі.

Стаття не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальших досліджень потребує проблема моніторингу стану формування вольових якостей учнів у позашкільних закладах спортивного спрямування.

Література:

1. Юркевич П. Д. Вибране. Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка», серія «Українські мислителі». Київ : Абрис, 1993. 416 с.

2. Ващенко Г. Г. Виховання волі і характеру. Ч. 1. Психологія волі і характеру. Лондон : Вид-во Спілки Української Молоді, 1952. 256 с.

3. Масол В. В. Особливості виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою. *Науковий часопис: НПУ імені М. Драгоманова.* Вип. 5 (125). 2020. С. 106–109.

4. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. Вид. 2-ге, стереотип. Київ : Кондор, 2015. 469 с.

5. Масол В. В., Тимчик М. В. Теоретичні аспекти виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 2020. Вип. 3К (123). С. 266–269.

6. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори: в 5-ти т. Т.1. Київ: Радянська школа, 1976. С. 55–206

7. Сухомлинський В. О. Людина – найвища цінність. *Вибрані твори: в 5-ти* т. Київ: 1977. Т. 5. С. 446–472.

8. Дубовик Ю. М. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2018. 267 с.

9. Лайчук А. М. Підготовка майбутніх тренерів-викладачів до розвитку морально-вольових якостей учнів дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Житомир 2021. 272 с.

10. Сова С. М., Михайленко В. М., Добровольський В. Е. Вплив засобів фізичного виховання на формування морально-вольвоих якостей студентів закладів вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 2021. Вип. 4 (134). С. 98–101. https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/399/388

11. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 336 с.

12. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с.

13. Литовченко О. В. Позашкільний навчальний заклад як інститут соціальної адаптації учнів. *Соціально-педагогічні основи сучасного позашкільного навчального закладу*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–25 жовт. 2002 р.) / уклад. І. Д. Бех та ін. Київ: РННЦ “ДІНІТ”, 2003. С. 101–103.

14. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text

15. Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу: Постанова КМУ від 5 листоп. 2008 р. № 993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF#Text (дата звернення: 03.09.2023).

16. Закон України «Про систему громадського здоров'я» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-IX#Text

17. Бондар А., Томанек М. Менеджмент позашкільних навчальних закладів фізкультурно-спортивного напряму : монографія. Бидгощ: Товариство наукової мережі спортивного права, 2018. 156 с.

References:

1. Yurkevych, P. D. (1993) Vybrane. Biblioteka chasopysu «Filosofska i sotsiolohichna dumka», seriia «Ukrainski myslyteli». Kyiv : Abrys, 416 s. [in Ukrainian].

2. Vashchenko, H. H. (1952) Vykhovannia voli i kharakteru. part. 1. Psykholohiia voli i kharakteru. London: Vyd-vo Spilky Ukrainskoi Molodi [in Ukrainian].

3. Masol, V. V. (2020) Osoblyvosti vykhovannia rishuchosti starshoklasnykiv u protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu [Peculiarities of raising the determination of high school students in the process of physical education]. *Naukovyi chasopys: NPU imeni M. Drahomanova*. Vyp. 5 (125). 2020. S. 106–109. [in Ukrainian].

4. Pavelkiv, R. V. (2015) Vikova psykholohiia. Vyd. 2-he, stereotyp. Kyiv: Kondor, 469 s. [in Ukrainian].

5. Masol, V. V., Tymchyk, M. V. (2020) Teoretychni aspekty vykhovannia rishuchosti starshoklasnykiv u protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu [Theoretical aspects of raising the determination of high school students in the process of physical education]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Seriia 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport). Vyp. 3K (123). S. 266–269. [in Ukrainian].

6. Sukhomlynskyi, V. O. (1976) Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoi osobystosti. Vybrani tvory: v 5-ty t. T.1. Kyiv: Radianska shkola. C. 55–206. [in Ukrainian].

7. Sukhomlynskyi, V. O. (1977) Liudyna – naivyshcha tsinnist. Vybrani tvory: v 5-ty t. Kyiv. T. 5. S.446–472. [in Ukrainian].

8. Dubovyk, Yu. M. (2018). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do formuvannia moralno-volovykh yakostei uchniv osnovnoi shkoly. Candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

9. Laichuk, A. M. (2021) Pidhotovka maibutnikh treneriv-vykladachiv do rozvytku moralno-volovykh yakostei uchniv dytiacho-iunatskykh sportyvnykh shkil. Zhytomyr. 272 s. [in Ukrainian].

10. Sova, S. M., Mykhailenko, V. M., Dobrovolskyi, V. E. (2021) Vplyv zasobiv fizychnoho vykhovannia na formuvannia moralno-volvoykh yakostei studentiv zakladiv vyshchoi osvity [The influence of physical education tools on the formation of moral and volitional qualities of students of higher education institutions]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Vyp. 4 (134). S. 98–101. https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/399/388 [in Ukrainian].

11. Psykholohichnyi slovnyk / avt.-uklad. V. V. Syniavskyi, O. P. Serhieienkova ; za red. N. A. Pobirchenko. Kyiv : Naukovyi svit, 2007. 336 s. [in Ukrainian].

12. Prohrama «Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnostei [The New Ukrainian School program is in the process of moving towards values] (2018). Kyiv [in Ukrainian].

13. Lytovchenko, O. V. (2003) Pozashkilnyi navchalnyi zaklad yak instytut sotsialnoi adaptatsii uchniv. Sotsialno-pedahohichni osnovy suchasnoho pozashkilnoho navchalnoho zakladu: zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 23–25 zhovt. 2002 r.) / uklad. I. D. Bekh ta in. Kyiv: RNNTs “DINIT”. S. 101–103. [in Ukrainian].

14. Zakon Ukrainy «Про фізичну культуру і спорт» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dytiacho-iunatsku sportyvnu shkolu : Postanova KMU vid 5 lystop. 2008 r. № 993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF#Text (data zvernennia: 03.09.2023). [in Ukrainian].

16. Zakon Ukrainy «Pro systemu hromadskoho zdorov’ia» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-IX#Text [in Ukrainian].

17. Bondar, A., Tomanek, M. (2018) Menedzhment pozashkilnykh navchalnykh zakladiv fizkulturno-sportyvnoho napriamu : monohrafiia. Bydhoshch: Tovarystvo naukovoi merezhi sportyvnoho prava. 156 s. [in Ukrainian].